

Abstrakty příspěvků

Krása – krajina – příroda V

Krása a zvíře – Estetika, etika a zoologické zahrady

Úterý 15. 11. 2011

Ústav dějin umění AV ČR, Akademické konferenční centrum, Husova 4a

Historický blok

Stanislav Komárek (PřF UK, FHS UK v Praze)
Povaha zoologického zahradnictví

Zoologické zahrady mají prastarou tradici, táhnoucí se až do starého Egypta, Asýrie a Číny. Co vlastně na zvířatech lidi tak fascinuje, daleko za rámec běžného hmotného užitku? Čím se vlastně lišilo obhlížení zajatých nepřátel a zajatých šelem? Jak velkou roli zde hraje „poznání“ a jak velkou „zírání“? Přispívají zoo k záchraně zvířat a jak mnoho? Život a doba Carla Hagenbecka, „vzorová“ zoo v Hamburku na rozcestí mezi Disneylandem a novodobými zoologickými zahradami.

Ivan Dubníčka (FF UKF v Nitře)
Esteticko-etická segregácia zvierat

Predkladaný príspevok sa zaoberá vývojom esteticko-etického vzťahu človeka ku zvieratú. Poukazuje, že estetické i etické postavenie zvieratá v kultúre a náboženstve kolíše do veľkej miery v závislosti od jeho postavenia v hospodárskom využití. Tento motív je tak silný, že preráža aj psychologické aspekty vnímania zvierat, pri ich delení na „pekné“ a „škaredé“, či na „dobré“ a „zlé.“ Tak ako duchovný svet lovca determinovalo zvieratá ako hlavný zdroj obživy, tak nový spôsob v zaobstarávaní potravy pozmenil aj duchovný svet pastierov a roľníkov. Lovec aj neskorší pastier spodobňujú svoj sociálny svet so svetom, ktorý ich obklopuje. Ak má ešte lovec zmysel pre isté rovnostárstvo, a to aj v mimoludskom svete, tak pastier túto asertívnosť stratí a subjektívny svet inovuje. Nerovnosť a „vznik elít“ sa zrkadlovo objavuje aj v jeho vzťahu ku zvieratám. Domestikácia, tak isto ako predtým lov, formovala kultúru, estetické i morálne normy, ale aj sociálnu štruktúru a hierarchiu.

Estetický blok: mezi estetikou, etikou a biologií

Martin Kaplický (FF JU v Českých Budějovicích, FF UK v Praze)
Kde začíná a končí krása zvířat I.

Příspěvek bude věnován problematice estetického posuzování živočichů. Ačkoliv se obecné vymezení estetického posuzování v rámci různých estetických teorií velmi výrazně liší, ve většině z nich můžeme nalézt společný motiv. Je jím odlišení krásného od pouze příjemného na jedné straně a od objektivního vědeckého popisu na straně druhé. Estetické posuzování tedy není ani čistě subjektivní, ani nesdílí typ objektivní s vědeckými zkoumánými. V těchto hranicích bychom se měli pohybovat i při zkoumání krásy zvířat. Zde se nám však otevírá otázka, jaký typ objektu vlastně esteticky oceňujeme. Oceňujeme konkrétního jedince, nebo

skrze něj esteticky posuzujeme celý živočišný druh? Pokud do estetického posuzování vstupují oba tyto typy objektu, jaký je mezi nimi vztah? Je možné v rámci estetického posuzování udržet oba typy objektů a přitom nepřekročit hranice estetického posuzování? Příspěvek se pokusí přestavit možné odpovědi na tuto otázku.

Ondřej Dadejík (FF JU v Českých Budějovicích, FF UK v Praze)

Kde začíná a končí krása zvířat II.

Pro dějiny moderní estetiky mělo určující význam vymezení estetického soudu (resp. estetické zkušenosti) jako soudu o předmětu na základě zalíbení *bez jakéhokoli zájmu* a jako toho, co se líbí *všeobecně bez pojmu*. Předmět takového zalíbení se nazývá krásný. Paradigmatickým předmětem čistého soudu vkusu je pak přírodní objekt, neboť ten zakoušíme jako „volně“ krásný v protikladu ke zkušenosti krásy „vázané“, kam spadá naše zkušenost s uměleckými díly. Nelze však popřít, že přírodní objekty a zejména živé tvory esteticky oceňujeme ve vztahu k tomu, o jaké živočichy se jedná, že oceňujeme jejich estetické kvality nejen *jako* součásti přírody, nýbrž *jako* jedinců určitého rodu či druhu – tedy *podle určitého pojmu*. Jaké možnosti řešení tento spor obecného vymezení estetična a evidence vlastního estetického posuzování zvířat nabízí? Implikuje výše uvedené vymezení estetického soudu, že nic takového jako estetické ocenění přírody zahrnující popis či skrze pojem vnesené akty aspektace neexistuje? Příspěvek se pokusí nastínit možná řešení tohoto základního problému.

Vlastimil Zuska (FF UK v Praze)

Divokost za mřížemi

Tématem příspěvku je divokost zvířat jako systémová funkce s estetickým aspektem, vytrácení divokosti v zjetí a maskování její nepřítomnosti přetrvávající dominancí estetické funkce. Příspěvek se dále zaměří na neočekávanost a očekávatelnost v prožitku divokosti a divokost jako vztahový, nikoli substanciální pojem.

Jan Staněk (FF JU v Českých Budějovicích)

Krása, zvíře a otázka ctnosti

Je dobře známo, že zvířata odedávna sloužila jako ztělesnění určitých ctností, případně neřestí. Příspěvek se na textech francouzských a britských moralistů šestnáctého až osmnáctého století pokusí ukázat, nakolik do tohoto přiřazování zvířat k lidským ctnostem / neřestem promlouvaly – vedle jejich „morálních“ vlastností jako pilnost, trpělivost či naopak chlípnost nebo prohnanost – vlastnosti estetické. Jinak řečeno: jakou roli hraje krása či ošklivost zvířete v jeho mravní příkladnosti? Příspěvek se zaměří také na související otázku, a sice zda u moralistů jako Montaigne či Charron, kteří prosluli vyzdvihováním rozličných tělesných a mentálních schopností zvířat na úkor člověka, hrají nějakou podstatnější roli ohledy na jejich estetické působení. Prokazují tito autoři větší pochopení pro krásu zvířat než třeba zastánci descartesovského názoru, podle nichž vlastně nemůžeme u zvířat mluvit o žádných duševních stavech, natož o ctnostech, neboť se jedná o pouhé stroje?

Karel Stibral (FSS MU v Brně)

Darwinovo pojetí krásy zvířat

Příspěvek bude stručně charakterizovat Darwinovy názory na krásu zvířat, které by z pohledu neodarwinismu byly považovány za značně problematické. Pokusí se analyzovat kořeny těchto názorů, které nevycházely pouze z přírodovědných teorií, ale také z britské estetiky osmnáctého století a z romantismu, stejně jako z Darwinovy vlastní zkušenosti s uměním a přírodou. Příspěvek poukáže i na vztahy Darwinovy „estetiky“ k etické oblasti, především na jeho představy o morálním citění u zvířat.

Zvířata v kulturních kontextech

Olga Lomová (FF UK v Praze)

Cikáda

Od starověku se v ikonografii čínského umění i v literatuře objevuje cikáda. Pozornost budil složitý proces proměn, jimiž cikáda prochází, než se stane dospělým jedincem; ten vyvolával představy a významové asociace související zejména s hledáním způsobu, jak dosáhnout nesmrtelnosti. V závislosti na pozorování způsobu existence cikády se postupně s tímto hmyzem začaly spojovat i další významy. Příspěvek představí významové souvislosti motivu cikády v čínské literatuře a výtvarném umění a na tomto základě se bude věnovat obecnější otázce, jak se v čínské kultuře utvářejí symbolické významy související s přírodou.

Ondřej Krajtl & Lenka Svobodová (FF MU v Brně)

Těžké býti kozlem aneb Kozel jako oběť, kozel jako bůh

Z řady zvířat, která můžeme podrobovat estetickému zkoumání, vybočuje kozel. Jeho nejednoznačná úloha je patrná i z jazykových obrátů: „roztomilé kůzle“ je dítě, na které se díváme s potěšením a libostí, ale „starý kozel“ v nás žádné sympatie nevyvolává, o „staré koze“ nemluví. Kozel je chlípák, zplozenec Satanův. Pokusíme-li se jej popsat jako živočišný druh, zjistíme, že toto zvíře není ošklivé ani samo o sobě, ani formálně, naopak, vizuálně i hmatově by splňovalo požadavky krásy. Na svém hřbetě si ale kozel vleče dlouhou kulturní a literární tradici, která znesnadňuje nezaujaté ocenění zvířecí krásy. V našem příspěvku chceme mluvit o rozdílném vnímání kozla v rámci západní křesťanské kultury v průběhu času. Na základě literárních děl se pokusíme dokázat, že oceňování zvířete (v našem případě kozla) je závislé a kulturních kódech dané společnosti.

Zoologické zahrady: mezi kulturou a přírodou

Zita Skořepová (FHS UK v Praze)

Pražská zoo a její význam pro český národ aneb k nacionálnímu charakteru Zoologické zahrady v Praze

Pražská zoo, která se poprvé otevřela veřejnosti r. 1931, si kladla za cíl poskytovat společenskou osvětu a pomáhat navazování poučeného i citového vztahu moderního člověka k jemu stále vzdálenější přírodě. Pro iniciátory založení zahrady měla být zoo v prvé řadě veřejnou vzdělávací institucí, která kultivuje příslušníky národa a poskytuje ušlechtilou zábavu, krom toho byl kladen důraz na její „češství“. Vedle funkce vzdělávací se později zdůrazňovala její role při záchraně druhů. V poslední době je to zejména estetická a reprezentativní funkce pražské zoo a fakt, že se na jejím území nacházejí objekty, které patří do českého kulturního dědictví. Příspěvek se na základě dokumentů od prvních průvodců přes publikace vydávané při příležitosti jubileí pražské zoo po osobní paměti jejího ředitele a také z poznatků terénního výzkumu provedeného na jaře 2011 pokouší zmapovat proměny sebe prezentace pražské zoo jakožto součásti národní kultury.

Karolína Pauknerová & Marco Stella (FHS UK v Praze)

Krása ambientu a neviděné zvíře. Zoologická zahrada jako prostředek marginalizace zvířat

Historicky nejpůvodnější funkcí zoologické zahrady je vystavování zvířat. Tato funkce je dědictvím starších zvěřinců, z nichž je instituce zoologické zahrady částečně odvozena. Expoziční funkci se podřizoval design výběhů i celková architektura zoo. V devatenáctém století a až do padesátých let století dvacátého byla výstavba honosných pavilonů vedena étosem exotismu a kolonialismu, případně historizujícího stylu. V šedesátých letech, v souvislosti s radikálním poklesem návštěvnosti, se objevuje styl funkčního pavilonu. Kromě

snadné údržby a moderního designu tento styl přinesl rozvoj expoziční funkce výběhů – mizí míře, zvíře je vystaveno v „zoologické nahotě“, bez příkras prostředí. Přelom tisíciletí spolu se vzrůstem ekologického vědomí a zdůrazněním konzervační funkce zoo přináší v architektuře zoo snahu o napodobení přirozeného prostředí, kde zvíře jako takové často zaniká. Na příkladu pražské zoo a dat z výzkumu z let 2010/2011 se pokusíme ilustrovat výše nastíněnou proměnu architektury a funkce zoo a poukázat na stupňující se trend marginalizace zvířat v zoo, který zapadá do mnohem širšího trendu ve společnosti.

Tereza Gelná (PřF UK v Praze)

Zoo jako zábavní park

Primární motivací k návštěvě zoologické zahrady je pro většinu jejích návštěvníků především touha po příjemně stráveném volném čase, přání bavit se. Do jaké míry je tedy dnešní zoo zábavním parkem? Oba typy zařízení mají stejné předchůdce ve šlechtických zahradách, které byly určeny primárně k zábavě. Většina moderních zoologických zahrad, vznikajících zhruba od 19. století, ale začala zdůrazňovat spíše svoji edukační funkci. V současnosti však můžeme pozorovat spíše mizení hranic mezi zábavou a vzděláváním jak v zoologických zahradách, tak v zábavních parcích. Strategie, vzhled, metody prezentace zvířat i marketing současných zoo se tak výrazně podobají postupům aplikovaným v zábavních parcích. Příspěvek tedy srovnává historický vývoj, současný vzhled a funkce těchto dvou typů zařízení a na příkladu pražské zoo upozorňuje na významné podobnosti konceptu moderní zoo s konceptem zábavního parku.

Filip Jaroš (PřF UK v Praze)

Zoologická zahrada: místo pro atraktivní divočinu

V obvyklém výčtu nejrůznějších funkcí zoologických zahrad (útulek pro ohrožené druhy, výzkumný ústav, cirkus, obří chov, park, škola) zpravidla schází základní motivace pro založení obdobného prostoru: návštěvníkům se v jednotlivých ubikacích vystavují podoby zkrocené divočiny. Základním cílem zahrady je přitáhnout návštěvníkovu pozornost, což se děje na jedné straně vystavováním esteticky výrazných druhů (asijský bažant, tygr), na druhé straně zvířat nějak pozoruhodných a atraktivních nezávisle na jejich estetické funkci (slon, klokan). Ostatní funkce zahrad jsou až druhotné, včetně konzervace ohrožených druhů. Zoolog Daniel Frynta empirickou metodou zkoumá estetické preference při oceňování vzhledu hroznýšů a krajt, přičemž dochází k závěru, že stupeň jejich „atraktivity“ pozitivně koreluje se zastoupením v zoologických zahradách, ale zároveň s velikostí areálu rozšíření. Na druhou stranu položíme teoretickou Neubauerovu interpretaci Portmannovy biologické estetiky, která říká, že vizuálně pestré druhy jsou v nějakém smyslu křehké.